

Geriye Doğru Bir Sıçrama; İran Devrimi (Dünüyle İran)

İçeriği Yazan: [MAYAZİCİ](#) [1] Zaman: Pzt, 31/10/2011 - 16:17

Yazar: Mehmet Ali Yazıcı

Yazının Yazıldığı Tarih: 2008

1979'da anti-emperyalist bir devrimle, ABD destekli Şah yönetimi yıkılarak yerini Mollaların aldığı İran İslâm Cumhuriyeti (Cumhuriye İslamiye İran) kuruldu. Ekonomik, askeri ve siyasi açıdan, Dünyanın en kritik bölgesi olan Ortadoğu'nun önemli ve köklü ülkelerinden biri olan İran'ın, tahminen yüz milyona yakın nüfusu vardır.

"İran nüfusunun dini yapısının %90'unu Şii Müslümanlar, %8'ini Sünni Müslümanlar, kalan %2'sini ise diğer dinlere mensup insanlar (Bahailer, Sâbîîler, Hindular, Yezidiler, Ahli-Hak, Zerdüştcüler, Yahudiler ve Hristiyanlar oluşturmaktadır."(Alıntılar Wikipedi'den)

Zengin petrol yataklarına olan İran, dünyadaki petrol rezervlerinin %5'ine sahiptir. Bu oranla aynı zamanda petrol zengini ülkeler arasında altıncı sırada yer almaktadır. Dünya doğal gaz potansiyelinin 1/9'u da İran'dadır. Kaynaklarını kullanmaya gelince, toplam işgücünün %25'i tarımda çalışmaktadır ve GSYİH'da tarımın payı %23'tür. İran topraklarının ancak onda birinde tarım yapılmaktadır ve bu oranın üçte biri sulu tarımdır. 1989 verilerine göre ihracatının %93'ünü petrol ve petrole bağlı yan ürünler oluşturmaktadır. İthal ettiği ürünlerin başında işlenmiş gıda ve sanayi makineleri gelmektedir. Dış ticaret yaptığı ülkeler sırasıyla, Almanya, Japonya; İngiltere, İtalya ve Fransa gelmektedir. Son yıllarda Rusya ve Çin'de bu sürece dahil olmuştur.

İran çok köklü bir medeniyete sahiptir ve tarihi binlerce yıl gerilere dayanmaktadır.

Orduda subay olan Rıza Han 1921'de İngiltere'nin desteğini alarak yaptığı askeri darbeyle Kaçar Hanedanlığı'na son verdi. Bu darbeye Kazak Alayları çok önemli görevler üstlenmişlerdi. Rıza Han döneminin eski yönetimden farkı, merkezi bir devlet oluşturma konusunda verilen çabalar olmuştur. Rıza Han darbeyle birlikte önce savunma bakanı, sonra başbakan ve 1925'de de denetimindeki parlamento aracılığıyla Ahmet Şah'ın yerine kendini şah ilan etti ve İran tarihinden esinlenerek Pehlevi adını aldı. Rıza Han, İran'da üzerinde 250 bin kişinin yaşadığı ve üç bin köyü kapsayan, dönemin en geniş topraklarına sahipti. Ayrıca kurulan banka ve fabrikaların en büyük hissedarıydı. 1941'de İngilizlerin, Rıza Şahı istememeleri üzerine yerine oğlu son İran Şahı Muhammet Rıza Pehlevi geçti. 1950 seçimlerinde Musaddık'ın önderliğindeki Ulusal Cephe mutlak çoğunluğu alınca, Şah, Musaddık'ı başbakan olarak atadı. Asıl çalkantılar da bu tarihten sonra başladı.

Musaddık ilk iş olarak Anglo-İranien petrol şirketini millileştirerek Abadan rafinerisine el koydu. Bunun üzerine, başını ABD ve İngiltere'nin çektiği emperyalist blok İran'a ambargo uygulayarak borç vermeyi ve diğer yardımları durdurdular. 1953'de CIA ile Şahın işbirliği sonucunda Musaddık bir hükümet darbesiyle devrilerek yerine General Zahedi getirildi. Bu dönem de Şah diktatörlüğü emperyalistlerin ve yerli işbirlikçilerinin çıkarlarını engelleyebilecek yığın hareketlerinin doğmasını ve gelişmesini önlemek için kanlı bir baskı politikasına girişti. Bu süreçten henüz rejime muhalif olmayan Mollalar etkilenmedi. Çünkü Mollalar ya (Ayetullah Behbedari, Ayetullah Burucerdı vb.) geniş topraklara sahiptiler ve büyük vakıf topraklarının yöneticisiydiler. Bu durum 1959'a kadar sürdü. O yıl toprak reform yasasının Şah tarafından Meclis'e getirilmesi Mollaları kızdırdı ve keskin bir muhalefet başladı. Bu reform, yoksul köylüleri toprak sahibi yapmaktan ziyade kapitalist işletmeler olan zengin

köylülüğün topraklarını genişletmekten ibaretti. Parlamentoda ki engelleme çalışmaları nedeniyle Şah, parlamentoyu kapatarak yeni bir hükümetle reformu yürürlüğe koymaya çalıştı. Mollalar bu girişimin, “kutsal mülkiyet hakkına” bir saldırı olduğunu, ayrıca yasaların, Anayasa’da var olan “şeriata uygunluk” ilkesine uymadığı gerekçesiyle karşı çıktılar. Başarısız kalan bu girişimden sonra 1961’de Şah Rıza Pehlevi bütün yetkileri elinde toplayarak “Ak Devrim” adıyla altı maddelik bir reform programını 1962’de yürürlüğe koydu. Büyük toprak sahiplerinin sanayi kuruluşlarına ortak olması koşuluyla bu toprakların devletleştirilerek zengin köylülere dağıtılması, kadınlara oy hakkı verilmesi, okur-yazar oranının yükseltilmesi gibi maddeleri içeren girişime karşı kitlesel gösteriler yapıldı. Şahın bu girişimi ve gelişen gösteriler karşısında sol’un tutumu “reformlara evet, diktatörlüğe hayır” şeklinde olmuştur. Mollalar ise toprak reformuna ve kadınlara oy hakkı verilmesine karşı çıktılar. “Ak Devrim”e karşı Kum kentindeki medresesinde bir bildiri yayınlayan Humeyni, Şahın gizli polis örgütü SAVAK tarafından tutuklanırken çıkan olaylarda, medresesinde ki 20 öğrenci öldürüldü. Humeyni’yi destekleyen kesimlerin tepkisi ve büyük kitlesel gösteriler sonucu Humeyni serbest bırakıldı. Aynı yıl içerisinde bu defa da İran’da ki ABD vatandaşlarına tam dokunulmazlık veren bir yasaya karşı çıkması üzerine yeniden tutuklandı. Bu durumu protesto etmek için yapılan kitle gösterileri ise kısa süre içerisinde diğer şehirlere de yayıldı. Bu gösterilerde yaklaşık 15 bin kişi Şahın güçleri tarafından katledildi. Olayların durması için Humeyni Türkiye’ye sürgüne gönderildi. 1979’da gelişecek devrimin ön provasası ve köşe taşları olarak değerlendirilen bu gelişmeler Mollaları İran’da politik güç olarak öne çıkarıyor ve güçlendiriyordu. Gelişmeler Mollaları adım adım iktidara taşıyordu. Toplumun hemen hemen her kesiminden güç ve destek alıyorlardı. Ayaklanmalara katılanların profili şu şekildeydi: Esnaf, zanaatkar ve tüccarlar %43, aydın ve memurlar %29, işçilerin oranı ise %22’ydi. Bu işçilerin çoğunluğu da küçük işletmelerde çalışıyordu.

1960’lar da başlayan reform programı çerçevesinde kırdaki küçük işletmelerin merkezileştirilerek büyütülmesi, tarımda yaygın makine kullanımı, yoksul ve az topraklı köylülerin hızla kentlere akın etmesine yol açtı. 1972-73 yılları arasında İran nüfusunun %8’i kırdan kente göç etmişti. Ancak bu yoğun iş gücünü kentlerde istihdam edecek iş olanakları ve alanlar bulunmamaktaydı.

Ayetullah Humeyni’nin sürgünde verdiği direktifler, kasetler ve bildiriler aracılığıyla İran’a ulaşıyor, “çarşı” olarak bilinen Tahran Kapalı Çarşısında ki tüccarlar ve küçük esnaf aracılığıyla diğer şehirlerde ki “çarşı”larla olan bağlantılarda kullanılarak bu materyaller hızlı bir şekilde bütün ülkeye yayılıyordu. Ayrıca yüzlerce cami, vakıf ve medrese aracılığıyla doğal bir örgütlenmeye gidilmişti. Devrimden önce herhangi bir politik örgütlenmeleri olmayan Mollalar (İslâm Cumhuriyet Partisi devrimden sonra kuruldu) homojen bir görüntü de vermiyorlardı. 1960’lar da başlayan hızlı kapitalist gelişme, “çarşı”yı zor durumda bırakmış, kırlarda vakıf arazilerinin devletleştirilmesi, Mollaların üst kesimlerini rahatsız etmişti.

Bu gelişmeler yaşanırken, başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi kesimler kendi öz örgütlenmelerinden uzak, küçük burjuvazi ve reformist burjuvazinin peşinden sürükleniyorlardı. Sovyet yanlısı bir parti olarak 1921’de kurulan TUDEH (kitleler), ideolojik-politik ve örgütsel anlamda işçi sınıfının ihtiyaçlarını karşılayacak durumda değildi. Sovyetler Birliği’nde ki modern revizyonist geri dönüş sürecine paralel olarak revizyonistleşen TUDEH, Mollaları anti-emperyalist bir güç olarak görüyordu. Bu belirlemeden hareketle Mollaları gerek devrimden önce gerekse devrimden sonra desteklemiş fakat sonuçta çok ağır bedeller ödedi. Parti kapatılarak militanlarının büyük bir çoğunluğu öldürüldü, geri kalanlar ise tutuklandı. Küçük burjuva devrimci bir örgüt olan Halkın Fedaileri ise bir dönem Ulusal Cephe içinde yer alan Özgürlük Hareketi’nden ayrılanlar ile; TUDEH’ten ayrılanların oluşturduğu yapılanmaydı. Halkın Fedaileri Lideri Bijan Cezani, TUDEH’i pasiflikle suçluyor, Küba ve Vietnam devrimlerini örnek alıyordu. Stratejisi, kırdaki ve şehirde aynı anda verilecek gerilla mücadelesiyle Şah Diktatörlüğü’nü yıkarak, demokratik-halk iktidarını kurmaktı. Devrim öncesi 5 bin militanı, 50 bin kadar taraftarı olduğu tahmin edilen Halkın Fedaileri, Mollaları desteklemedikleri gibi, onlara karşı da mücadeleye girişmediler. Fakat devrimden sonra onlarda Mollaların gazabından kurtulamadılar. Marksizmle İslâmiyeti birleştirmeye çalışan Halkın Mücahitleri de şahlığa karşı gerilla savaşı veren küçük burjuva bir yapılanmaydı. Bir dönem Ulusal Cephe içinde yer almış olan Özgürlük Hareketi’nden ayrılanlar kurmuştu. 1975’de Marksist Mücahidin ve İslâmi Mücahidin olarak ikiye bölündü. Peykar adıyla anılacak olan Marksist Mücahidin, devrimden sonra kurulan Mollalar iktidarını (Bezargan Hükümetini) “emperyalizme bağlı olan satılmış bir hükümet” olarak görüyordu. Devrimden kısa bir süre sonra bu örgütler de Mollaların iktidarı tarafından yasaklandı. Ayrıca Doğu Kürdistan’da örgütlü olan KOMALA ve İ-KDP kayda değer bir güç olarak mücadelede yerlerini alıyorlardı.

1978 yılının Ocak ayında Şah'ın resmi gazetelerinden birinde Humeyni'ye hakaret eden bir yazı yayınlandı. Bu davranış yoğun protestolarla karşılandı ve bir devrimle sonuçlanacak olan sokak gösterileri de böylece başlamış oldu. Kum kentindeki protesto gösterilerine katılan medrese öğrencilerine polisin saldırması sonucu 70 kişi yaşamını yitirdi. Ölenlerin 40.gün anmaları Şah Diktatörlüğü'ne karşı gösterilere dönüştü. Tebriz'de yapılan kitle gösterisinde "Şah'a Ölüm!" sloganları atılıyordu. Tahran'da ve İsfahan'da sıkıyönetim ilan edildi. Ramazan ayı ile birlikte, Irak'ın Necef şehrinde sürgünde olan Humeyni, bu ay boyunca camilerde rejimin cinayetlerini ve İslâm Cumhuriyeti kurulması tartışmalarının yapılması direktifini verdi. 1978 Ağustos'unda Abadan'da ki bir sinema kundaklanıyor ve yüzlerce kişi yanarak can veriyordu. Bu olay mollaların üzerine yıkılmaya çalışılsa da halk arasında SAVAK'ın yaptığı düşüncesi hakimdi. Olayların dinmesi için Şah'ın yaptığı hükümet değişiklikleri de işe yaramıyor, Humeyni sürgünde verdiği direktiflerle İslâm Cumhuriyeti kurulana kadar mücadeleye devam edilmesini istiyordu. Olaylar Tebriz ve Şiraz'la birlikte İran'ın bütün kesimlerine yayıldı. Halkın Fedaileri ve Halkın Mücahitleri seçilmiş hedeflere askeri eylemler düzenliyor, 11 yerde daha sıkıyönetim ilan ediliyordu. Tahran'da yasağa rağmen gösteriler dinmiyordu. 8 Eylül günü, 700 kişinin öldürüldüğü katliam, İran tarihine "Kara Cuma" olarak geçti. Irak rejimi Humeyni'yi ülkeyi terk etmeye zorlayınca, Humeyni Fransa'ya gitmek zorunda kaldı. Olaylar durmuyor, genel grev, ülkenin her yerine yayılıyordu. Muharrem ayında başlayan sokağa çıkma yasağına rağmen kitleler her gece saat 9'da damlara çıkarak "Allahüekber-La ilahe illallah" diye bağırıyordu ve Tahran elektrik idaresi de tam bu saate kentin bütün elektriklerini kapatıyordu. Yüzlerce İranlı bu şekilde gece karanlığında vurularak öldürüldü. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da öldürüldüğü günün yıldönümünde, Humeyni'nin çağrısıyla Tahran'da sokağa çıkma yasağına rağmen 4 milyon kişi yürüyor ve ölüme hazır olduklarını ifade etmek içinde kefen giiyorlardı. Şah son bir çare olarak Ulusal Cephe'nin önderlerinden Şahbur Bahtiyar'ı başbakanlığa atıyor (bundan dolayı Ulusal Cephe Bahtiyar'ı üyelikten atmıştır) Humeyni ise bu iktidarı tanımadığını açıklıyordu.

Şah Rıza Pehlevi, Ocak ayının ortalarında İran'ı terk ediyordu ve Humeyni 15 Ocak'ta İran'a geleceğini açıklıyordu. Bahtiyar hükümeti, bu açıklama üzerine İran'ın bütün havaalanlarını uçuşa kapattı. Tahran Havaalanı çevresinde toplanan binlerce kişi gösteriler yapıyor ve askerlerle çatışıyordu. Silahlı Kuvvetlerde çatlak sesler çıkmaya başladı. 26-27-28 Ocak'ta Tahran'da on binlerce kişi askerlerle çatıştı ve yüzlerce direnişçi öldü. Sonunda Havaalanı yasağı kaldırıldı ve Humeyni 1 Şubat 1979'da sürgünden dönerek Tahran'a ayak bastı.

Humeyni İran'a ayak bastıktan sonra bir milyon kişiye yaptığı konuşmada, Bahtiyar Hükümeti'ni yasadışı ilan ederek 4 Şubat'ta Mehdi Bezargan'ı, Geçici Devrim Hükümeti'nin başkanlığına atadı. Böylece aynı anda iki hükümet var oluyordu. Kısa bir süre sonra Şahbur Bahtiyar yurt dışına kaçtı. Devrim saffına geçen garnizonlar, hala direnişte olan Şah'ın silahlı güçlerine karşı halka silah dağıtıyorlardı. 10-11 Şubat günleri halk ile karşı-devrim güçleri arasında çatışmalar yaşanıyor ve ordu tarafsızlığını ilan ediyordu. 11 Şubat'ta devrim güçleri radyo-televizyon binalarını, askeri ve resmi binaları, SAVAK karargahını ele geçiriyorlardı. 30 Mart 1979'da yapılan halk oylamasıyla İran İslâm Cumhuriyeti onaylanıyor, Humeyni'de ölene kadar ülkenin tek yöneticisi (FAKİH) olarak ilan ediliyordu.

Dini lider olarak, yasama, yürütme ve yargıda son söz sahibi olan Humeyni'nin altında Beni Sadr başkanlığında ki Devrim Konseyi vardı. Bu oluşum, reformist ulusal burjuvazinin sağ ve sol kanatları arasında bir ittifaktan başka bir şey değildi. Geleneksel ordunun yanında silahlı güçler olarak Devrim Muhafızları kurulmuş, Devrim Komiteleri de şeriata göre yargılama yapan mahkemelerine dönüştürülmüştü. Devrimin ilk aylarında devrimci parti ve örgütler legal olarak faaliyetlerini yürütüyorlardı. Örneğin, Halkın Fedaileri'nin ülke çapında 150 kadar bürosu vardı. 1979 yılının yaz aylarından itibaren yeni rejim, devrimci parti ve örgütleri kapatarak saldırıya geçti. Doğu Kürdistan'da 11 Fedayin üyesi devrim muhafızları tarafından öldürüldü. "İnkılab-i Azadi" (Özgürlük Devrimi) şiarıyla iktidar olanlar adım adım özgürlükleri ayaklar altına alıyor, güçlü bir baskı rejimini örgütlemeye çalışıyorlardı. Doğu Kürdistan'da ki sömürgeci boyunduruk kanlı bir şekilde devam ediyordu. 1980'in Ocak ayında Devrim Konseyi Başkanı Beni Sadr %75 oy alarak Cumhurbaşkanı seçildi. Devrimci güçlerin bastırılmasından sonra sıra reformist burjuvazinin sol kanadına gelmişti. 1981 Haziranında Humeyni, Beni Sadr'i Cumhurbaşkanlığından azletti. Bu nedenle o da yurt dışına kaçmak zorunda kaldı. Böylece Mollalar önderliğindeki gerici diktatörlük mutlak iktidarını perçinliyordu.

İran Devrimi yarım kalmış ve daha sonraları gericileşmiş anti-emperyalist burjuva-demokratik bir devrimdir. İktidardaki güçler devrimci demokratik değil burjuva reformisttir. Lenin Rusya için, “Eğer bu güçler yetersiz kalacak olursa o zaman her şey sahte bir anayasa ile sonuçlanacak, ya da daha kötüsü, bir anayasa güldürüsü ile sonuçlanacaktır. Bu da bir burjuva devrim olacaktır, ama bu, bir düşük, bir erken doğum, bir kürtaj olacaktır.” Diyordu. İran’da ki gelişmeler de bundan farklı olmamıştır. Mollaların temsil ettiği burjuva diktatörlüğü, orta çağ kalıntılarına karşı Jakobence bir hesaplaşmaya değil, Jirondence bir uzlaşmaya gitmiştir. Ulusal organizmanın çürüyen parçalarını kesip atmak yerine, kokuşmaya terk etmişti. Anti-emperyalizm anti-Amerikancılığa indirgenmiş, politik özgürlükler ortadan kaldırılmış, SAVAK’IN yerini SAVAMA almış, Şah’ın yerine de Fakih geçmiştir.

Gelinen tarihsel noktada ABD Emperyalizmin hedefinde olan İran halkı, köklü bir başkaldırı geleneğine ve anti-emperyalist geçmişe (duygulara) sahiptir. 1979 devrimi öncesinde , ne yazık ki işçi sınıfı ve emek güçlerinin öncülüğünde kendi öz örgütlenmesini yaratamamış, bu yüzden devrime damgasını vuramamış olsa da, gelecekte bu durumu, çubuğu “tersine bükemeyeceği” anlamına gelmemelidir.

(2008)

Mehmet Ali Yazıcı

iletisim@politikadergisi.com

Yorumlar

birleşik yazılması gereken

İçeriği Yazan: ...(Doğrulanmamış) Zaman: Çar, 02/11/2011 - 20:11

birleşik yazılması gereken -de, -da ve -ki ekleri hep ayrı yazılmış... o yüzden rahat okunamıyor yazı..

- [Dış Siyasa](#) [2]

Kaynak URL (04/05/2024 - 17:40 tarihinde yazdırıldı):

<https://politikadergisi.com/okur-makale/geriye-dogru-bir-sicrama-iran-devrimi-dunuyle-iran>

Bağlantılar:

[1] <https://politikadergisi.com/pd-uye/mayazici>

[2] <https://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>